

Peter Koomen
koome266@planet.nl

Dankzij reclame voor 'bearenburch' is algemeen bekend dat het Friese 'it kin net' het omgekeerde betekent van wat een Hollander (of Brabander of ...) ervan verwacht. Toch is met enige klanksubstitutie de ware betekenis nog wel te achterhalen. Men krijgt daardoor licht de indruk dat Fries slechts een moeilijk verstaanbaar dialect is. De Friezen denken daar heel anders over. Ik vind dat ik nu voldoende Friese lessen heb gehad om zelf een oordeel over onze Tweede Rijkstaal uit te mogen spreken. Welnu: het is een echte taal. Alleen al het omgaan met Friese werkwoorden ('Fryske tiidwurden') blijkt helemaal niet eenvoudig. Daar is een apart boekje voor met allerlei onregelmatigheden die je alleen maar uit je hoofd kan leren omdat iedere Westerse logica ontbreekt. Verder zijn er maar liefst twee vormen van regelmatige werkwoorden ('regelmjittige tiidwurden'). De eerste eindigt in de infinitief op -e (standaardvoorbeeld: bakke) en wordt vervoegd op een manier die iemand met Nederlands en Duits in zijn pakket nog wel kan volgen. De tweede vorm eindigt op -je (standaardvoorbeeld: wurkje) en is buitengewoon verraderlijk. Een integrerende westerling moet tijdens een gesprek op tijd door hebben dat er een je-werkwoord aankomt, vervolgens de vervoeging die hij er intuïtief aan zou willen geven nog net op tijd inslikken, om tenslotte de juiste vervoeging via het ingeprente wurkje-rijtje uit zijn geheugen op te diepen. Soms lukt dat nog net tijdens een lange 'uhhh'.

Maar niet alleen de werkwoordvervoegingen, ook de namen van insecten zijn verwarrend voor een import-Fries. Een Friese 'mich' is bijvoorbeeld geen mug, maar een vlieg. Een mug is in het Fries een 'neef' (een neef trouwens ook), tenzij het een langpootmug is, want dat is toch weer een 'langskonke mich'. Dat maakt het er zelfs voor de Friezen niet eenvoudig op, zeker niet met allerlei verderfelijke invloeden vanuit het 'Hollânsk'. Als ze het over 'miggen' hebben, weet je dus nooit zeker of het over vliegen of misschien toch over muggen gaat. NB: een g mag volgens de Friese spellingsregels nooit op het eind van een woord staan. Vandaar 'ien mich, twa miggen'.

Een 'oprjochte' Fries die het over een 'kever' heeft, kan daarmee alleen zo'n grappig bolvormig autootje bedoelen. Een entomologische kever is namelijk een 'krobbe'. Dit woord heeft dus niets met krabben en kreeften te maken, tenzij het in de samenstelling 'stienkrobbe' voorkomt (letterlijk: steenkever), want dan is het een pissebed. Enkele grappige kevernamen zijn 'âldwiif' (stinkende kortschild), 'dongkrob' (mestkever), 'abeceesetter' (schrijvertje) en 'glimmich' (glimworm). De 'bakkerstuurre' is geen kakkerlak maar een meeltor. Eigenlijk zoals het hoort.

Personen die moeite hebben met wepsen en ruspen kunnen in het Fries hun lol op. Een wesp is daar namelijk vaak een 'waps', maar ook wel een 'meesp' pardon een 'meeps', een 'brims' (kan ook een ander steekbeest zijn zoals een daas of een horzel) of een 'ealbij', niet te verwarren met een 'gjelbij' (letterlijk: gele bij), want dat is een (bruine) honingbij. 'Gieltsjes' zijn wél geel: het zijn citroenvlinders zonder waarde. Bijen kunnen ook 'ymkes' zijn, zodat u nu ook meteen begrijpt waarmee een imker zich bezighoudt. Maar pas op, 'imerkes' zijn krekels. Een rups is een 'rûp' (spreek de ù uit als oe). De gedaantewisseling van 'rûp' via 'pop' tot 'flinter' die na de 'pearing' 'aaike' legt is voor een buitenstaander nog wel te volgen. Ook met de namen

van bekende vlinders is weinig mis: bygelyks 'koalfinter', 'foksflinter', 'nûmerflinter', 'sâneachje', 'heafflinter', 'grutte fjoerflinter', 'blaujurkje', 'pylksturtflinter', 'bearflinter', 'rûske' en 'bjirkespanner'. Gewoon zachtjes voor u uit prevelen en naar uzelf luisteren, dan wordt het wel duidelijk. Dat geldt natuurlijk niet voor de 'molkslabber', want dat is een huismoeder.

Een libel is een 'hynstebiter' (letterlijk: hengstenbijter), een mooie parallel met de paardenbijter. Het verschil is dat de hynstebiter een eigen website heeft (www.hynstebiter.nl), maar de paardenbijter niet. Juffers worden in het Fries meer met riet dan met water geassocieerd en heten dan ook 'reidjuffers'. Een 'hynstebiter' kan trouwens ook nog een paardenhorzel zijn, die ook wel aangeduid wordt met 'hynstebau', 'hynstebij' of (u raadt het al) 'hynstebriems'. Kijk uit wanneer u over een paardenvlieg wilt praten, want een 'hynstemich' is eigenlijk niets en 'hynstemich' is paardenurine of bier van inferieure kwaliteit, al naar gelang de context en/of de smaak. Als een Fries het over een 'baarch' heeft, gaat het onmiskenbaar over een varken of iemand die daar sterk op lijkt. Het verkleinwoord 'barchje' kan ook betrekking hebben op een schietmot.

Een mier is een 'eamel' en 'mier' is tegenzin. Een 'eamelbiter' is dus logischerwijs een mierenleeuw, een 'eamelpôle' is een mierenhoop, maar een 'eamelkont' is niet iemand die in een mierenhoop gezeten heeft. Het is een zeurkous, want 'eamelje' betekent zeuren. Als iemand een bordje op de deur heeft met de tekst 'foar de kofje net eamelje' is die persoon dus mogelijk ook ná de koffie totaal niet in mieren geïnteresseerd.

Een 'foarkespringer' is begrijpelijkerwijs een springstaart met een springvork, maar een 'foarkestekker' is een oorworm. Hiervoor wordt ook het woord 'eartyk' gebruikt, hoewel een oorworm natuurlijk helemaal geen 'tyk' (teek) is, net zo min als een 'leavehearstykje' (lieveheersbeestje). Sommige Friese insectennamen getuigen evenwel van een treffend biologisch inzicht. Zilvervisjes waren al 'papierfiskjes' voordat de papiervisjes van de ovenvisjes werden afgescheiden. Een haft is heel toepasselijk een 'utstrûper' (letterlijk: uitkleder). Deze naam getuigt van een kennis van de metamorfose van dit dier (met gevleugeld subimago!) waar menig entomoloog nog een puntje aan kan zuigen. De naam 'hippentripke' voor de kleerluis is dan weer wat minder gelukkig, omdat hiermee gesuggereerd wordt dat luizen met hipjes trippelen. Eigenlijk past dat beter bij vlooien, maar dat zijn gewoon 'flieën'.

Ik hoop hiermee afdoende aangetoond te hebben dat een Friessprekende entomoloog een westerse collega in totale verwarring kan achterlaten. Knoop het dus goed in de oren: Fries is een taal. Zeg nooit meer à la Reve dat het alleen maar een spraakgebrek is. Vooral niet tegen een Fries. 'Dat kin net, fansels.'

